

Julkisen palvelun uudet tulkinnot

Public service broadcasting eli julkisen palvelun yleisradiotoiminta on eurooppalaisen joukkoviestintäkeskustelun vakio-aiheita. Tasapainoa ja yhteisymmärrystä julkisten ja kaupallisten yhtiöiden välille ei ole löytynyt vuosien hakemisesta huolimatta. Kehitys Suomessa nytkähti askeleen eteenpäin vuoden alussa, kun laki Yleisradio Oy:stä tuli voimaan. Lain säätämistä edeltäneet selvitysmies Seppo Niemelän raportti ja sitä seurannut lausuntokierros ohitettiin melko vähällä julkisella keskustelulla. Näkyvämpään osaan nousi Yleisradion johtajiston uusi-miseen liittynyt poliittinen kädenvääntö. Uusi laki antaisi kuitenkin aihetta keskusteluun, koska siinä määritellään ensimmäistä kertaa virallisesti julkisen palvelun tehtävät. Millaisina Yleisradion uusi toimitusjohtaja *Arne Wessberg* ja norjalainen tutkija *Trine Syvertsen* näkevät julkisen palvelun ja sen tehtävät tällä hetkellä?

"En haluaisi määritellä julkista palvelua mitenkään", sanoo Trine Syvertsen.

"Kaikilla määritelmillä on jokin yhteiskunnallinen tai poliittinen tarkoitus, enkä halua osallistua sellaiseen keskusteluun sanomalla mitä julkinen palvelu on".

Syvertsen on kannassaan ehdoton, hänen mielestään tutkijan on pysyttävä ulkopuolisen tarkkailijan roolissa ja jätettävä kannanotot muille. Julkisen palvelun määrittelyminen on Syvertsenin mukaan perustelujen etsimistä yleisradioyhtiöiden aseman säilyttämiseksi eli legitimoimiseksi. Kaikkia määritelmiä voidaan käyttää välineenä politiikassa, eikä tutkija voi Syvertsenin mielestä istua kahdessa pöydässä. Julkisen palvelun määritelmät ja sen aseman perustelut ovat hänelle tutkimuskohteita, jolloin hän ei voi itse olla niitä tuottamassa. Syvertsen havainnollistaa näkemystään määritelmien suosta heittämällä haastattelijalle vastauskysymyksen.

"Onko yhteiskunnassa mahdollista

päästä yksimielisyyteen siitä, mitä julkisen palvelun tulisi olla?" Suomalaisen kokemuksen perusteella on luonnollisesti helppo vastata kieltävästi ja toivoa, että keskustelu täälläkin viriäisi.

Yhtä selkeästi kuin Trine Syvertsen pidättäytyi julkisen palvelun tehtävien luettelusta, on Yleisradion uusi toimitusjohtaja *Arne Wessberg* valmis määrittelemään omasta mielestään keskeiset ominaisuudet.

"Yleisradiotoiminnan on edelleen oltava universaalia eli sen on oltava ulottuvilla jokaiselle, joka haluaisi seurata julkisen television ohjelmia. Se ominaisuus on edelleen tärkeä ja kestävä, koska tämä maa on sillä tavalla rakennettu, että tänne etelään saadaan syntymään mitä tahansa, mutta syrjäseudut voisivat jäädä heikomman palvelun varaan."

Toisella sijalla Wessbergin tärkeysjärjestyksessä on kustannusten kohtuullisuus. Hän lainaa Ruotsissa esitettyä ajatusta, jonka mukaan yhteiskunnassa ei saa olla sellaista köyhyyttä, ettei televisiolupaa olisi varaa maksaa. Kun laskeaan yhteen nämä kaksi peruslähdekohdeta, tulisi loputuloksena olla hyvää tiedonvälitystä ja edellytykset sille, että "kansakunta voisi käydä omaa tilaansa koskevaa keskustelua."

"Perinteinen yleisradioajattelu on kestävää, jos sen osaa sovittaa tähän päivään", Wessberg vakuuttaa!

Wessbergin ongelmallistalla legitimaatio on jäänyt melko kauas kärjestä. Jos Yleisradio laiminlöisi perustehtävänsä, legitimitteettikeskustelu voisi siirtyä esimerkiksi omistajaa lähellä oleviin piireihin. Johtajavaihdosten taustalle jääneiden uudistusten tarkoituksena oli selkiyttää omistajan ja yhtiön suhdetta. Yhtiön perustehtävien betonoiminen lakiin jättää omistajan edustajien tehtäväksi arvioida kulloisenkin toimivan johdon onnistuminen tehtävissään.

Lisäksi laki ilmentää omistajan tahtoa

selvemmin kuin aiemmin. Se on Yleisradion kannalta turvaava ja suuntaa-antava, mutta ei rajaa mitään osa-aluetta pois. Wessberg näkee uuden yritysmäisemmän organisaation Yleisradion kannalta merkittäväksi eduksi, mutta uudenlaiseen ympäristöön sopeutuminen ravistelee asenteita.

"Oma sukupolveni tuli taloon aikana, jolloin legitimitteettiä ei tarvinnut ajatella." Wessberg kiteyttää legitimitteettikeskustelun lyhyesti toteamalla, "perusajatus kestää, teot punnitaan".

"Mikäli Yleisradio antaa aihetta legitimaatiokeskusteluun, se on hoitanut tehtävänsä huonosti."

Viestintäpolitiikan tutkimus lähemmäs sen vaikutuksia

Trine Syvertsenin kielteinen asenne julkisen palvelun määrittelymiseen näkyy myös hänen tavassaan arvostella viestintäpolitiikan tutkimusta. Vielä 5-6 vuotta sitten vallalla oli ns. policy model, jolla Syvertsen tarkoittaa karkeasti ottaen viestintäpoliittisten dokumenttien lukemista niiden ilmiäns perusteella. Moniolotteisesta ja laajasta ilmiöstä virallisten lausuntojen kautta saatu kuva on auttamatta kaukana todellisuudesta.

Syvertsenin mielestä viestintäpolitiikkaa tutkivien tulisi jalkautua ja hakeutua aiempaa lähemmäs viestintäpolitiikan vaikutuksia. Siihen julkinen palvelu ja yleisradiotoiminta universaalisuutta ja monipuolisuutta korostavina tarjoavat lukuisia mahdollisuuksia. Yleiseurooppalaisen suurten yksiköiden ja ylikansallisten fuusioiden vallavirran rinnalla sinittelee sivujuonteita, joille alueellisuus ja pienuus ovat yhä tärkeämpiä.

Kuten *Arne Wessberg* jäljempänä huomauttaa, on yleisradiotoiminnan tulevaisuudessa avauduttava ja otettava paremmin huomioon kysynnän lisäksi myös yhtiöiden ulkopuolinen tarjonta. Erilaiset alakulttuurit voivat löytää myös yleisradioyhtiöistä ilmaisukanavan luovalle toiminnalleen. Avautuminen ja eri-

lainen suhtautuminen yleisöön edellyttävät, että myös tutkimus löytää muita lähestymistapoja kuin normittamisen eritelyn.

"Dokumenteista on mahdotonta päästä eroon, mutta niiden tutkiminen tulisi olla kriittisempää ja analyttisempää. 1970-luvun kriittisyyttä kaivattaisiin edelleen." Syvertsenin kritiikkiin on helppo yhtyä. Suomessakin on esimerkiksi kaapelitelevisiolain säätämisen yhteydestä kokemuksia siitä, miten viestintäpoliittisen päätöksenteon on vaikea pysytellä mediakentän muutosten vauhdissa. Jos tutkija etenee samaa tahtia viranomaisien kanssa, on kehitys ehtinyt karata hänen käsistään.

Syvertsenin väitöskirja *Public Television in Transition* (1992) vertailee yleisradiotoimintaa ja viestintäpolitiikkaa Norjassa ja Isossa-Britanniassa. Syvertsen väitteli Leicesterin yliopistossa ja hänellä on vanha mielipide pienistä maista koitoisin olevien viestinnäntutkijoiden mahdollisuuksista.

"Oma tutkimukseni keskittyy tällä hetkellä siihen, millaisia erilaisia muotoja mediakentän ja julkisen palvelun kehitys eri maissa saa", kertoo Oslon yliopistossa tutkijana työskentelevä Syvertsen. "Pienen maan näkökulmasta asiat näyttävät kovin erilaisilta", hän kertoo kokemuksiaan.

Syvertsen osoittaa sanansa myös suomalaisille viestinnäntutkijoille ja kehottaa osallistumaan aktiivisemmin kansainväliseen keskusteluun. Hän on itse havainnut, että esimerkiksi eurooppalaisissa kysymyksissä brittiläisillä tutkijoilla on monesti kapeampi näkökulma kuin pienemmistä maista tulevilla tutkijoilla.

"He sanovat puhuvansa hyvin yleisesti, mutta ottavat silti aina esimerkiksi BBC:n", Syvertsen hymähtää. Eri maiden yksilöllisten ratkaisujen tuominen esiin rikastuttaisi eurooppalaista keskustelua, jossa vivahteet helposti jäävät yleispätevinä pidettyjen vaihtoehtojen varjoon.

Yleisradioyhtiöiden puolustustaistelu

Tiedotustutkimuksen päivillä Syvertsen väitti kärjistäen, että yleisradioyhtiöt käyvät puolustustaistelua ja niiden toimintaa ohjaa henkiinjäämisvietti. Kokeeko Arne Wessberg olevansa asemassa torjumasaa hyökkääjää?

"Meidän puolustustaistelumme on sitä, että opimme toimimaan tavalla, joka lähtee peruseräiteistämme, mutta joka on sovitettu tämän päivän ehtoihin", Wessberg vastaa. Yleisradion olemassaoloa ei kyseenalaistettu lain säätämistä edeltäneessä Niemelän raportissa eikä muussakaan keskustelussa.

Vaikka uusliberalistisesta viestintäpolitiikasta onkin yleisesti luovuttu, ei se ole hidastanut kaupallisen sähköisen joukkoviestinnän kehitystä. Kasvua ja uusia aluevaltauksia löytyy viestintäpolitiikan

Trine Syvertsen

linjanmuutoksista huolimatta. Tässä kilpailussa julkisen palvelun yhtiöt eivät kaipaakaan viestintäpoliittista holhousta, vaan selkeitä näkemyksiä omista vahvuuksistaan. Wessberg korostaa ympäristössä tapahtuvien muutosten havait-

semista ja tuntosarvien työntämistä yhteiskuntaan.

"On aivan ehdottoman välttämätöntä, että Yleisradio oppii avautumaan ja aistimaan yhteiskunnan kehittymistä. Jos emme siinä onnistu, niin sitten olemme kyllä vaikeuksissa. On luotava sellaiset rakenteet, että ne pakottavat talon avautumaan."

"Julkisen palvelun yhtiön on pyrittävä palvelemaan monenlaisia makusuuntauksia siten, että erilaisten ohjelmakanteiden sisällä annetaan tilaa luovalle työlle", korostaa Wessberg. Tällä hän tarkoittaa sitä, että monopoliisuus ymmärretään yksittäistä ohjelmaa laajemmin.

Koko yhtiön mittakaavassa ohjelmiston monopoliisuutta tuetaan sillä, että yksös- ja kakkoskanavan ohjelmille luodaan selvästi erilaisia odotusarvoja. Wessberg ei halua puhua kanavien profiloimisesta, koska satelliitti- ja kaapelitelevisioiden ns. temaattiset kanavat ovat antaneet profiloimiselle liian rajoittuneen kuvan.

Lähtökohta on Wessbergin mielestä kuitenkin oltava aina tuotannossa. Yleisradio ei voi lähteä sellaiselle linjalle, että se tuottaisi ohjelmia markkinatutkimusten perusteella. Toisaalta tuotantoputkia ei voida räätälöidä sellaisiksi, että ne sulkevat pois joitakin tekijöitä tai tekoapaja.

Ovien avaaminen ulkopuolisille ohjelmatuottajille on saanut ideoita nousemaan esiin. Hyvänä esimerkkinä tästä Wessberg pitää kakkosen *Kummeli*-viihdesarjaa, joka monen mielestä on tällä hetkellä tuoreimpia ja maukkaimpia viihteohjelmia.

"Aloite ja idea tuli talon ulkopuolelta Kummeli-ryhmältä", sanoo Wessberg. "Ei meillä ollut mitään aikomusta tehdä tällaista ohjelmaa. On vain opittava tunnistamaan kantavat ideat silloin kun niitä tullaan tarjoamaan ja uskottava niihin."

Mittaaminen ongelmallista

Molemmat haastateltavat ovat yksimielisiä toiminnan mittaamisen ongelmallista

suudesta. Jos julkisen palvelun yhtiö voisi mitata toimintaansa pelkillä katsojaluvuilla tai taloudellisilla tunnusluvuilla, sillä olisi huomattavasti vähemmän ongelmia.

"Katsojaosuudet ovat tärkeitä, mutta monesti muiden viestimien ja kollegojen kritiikillä on myös suuri vaikutus", Syvertsen sanoo. Toisaalta julkisen yhtiön on saavutettava myös omistajan edustajien eli tiettyjen viranomaisten ja poliitikkojen luottamus.

"Yleisöosuus on tietysti hyvin ohut tunnusluku, mutta se kertoo kuitenkin siitä, miten me tavoitamme yleisöämme", sanoo Wessberg. "Jos ilmenee, ettemme tavoita yleisöä, ja ettei yleisö halua käyttää meitä monella tavalla, siitä seuraa identiteettikriisi. Totta kai julkisella ja kaupallisilla yhtiöillä on päällekkäisyyksiä, mutta meidän on saatava palvelua yleisöä monilla tavoilla."

Toiseksi keskeiseksi tekijäksi Wessberg nostaa ohjelmiston monipuolisuuden, jota varten on kehitettävä onnistumista kuvaavat mittarit.

"Hallintoneuvosto on tavallaan hyväksynyt vuositasolla selkeät tavoitteet esimerkiksi ohjelmiston monipuolisuudelle ja sen on voitava seurata tavoitteiden toteutumista kanavaakohtaisesti." Omistajan ja yhtiön uudennäköisyys suhde ei ole valjennut kovin hyvin yhtiön ulkopuolisille, mutta Wessberg korostaa toistuvasti vastuun, vallan ja valvonnan uutta jakoa.

"Meidän on kyettävä osoittamaan, että olemme täyttäneet lupauksemme esimerkiksi kulttuurin tukemisessa ja yleensä tiedonvälityksessä." Kolmaskin osatekijä liittyy toiminnan tulosten osoittamiseen, mutta laajemmalla tasolla. Yleisradio on kestettävä arviointi myös tuotantotaloudellisella puolella. Maksaja on saatava vakuuttuneeksi siitä, että "tänne kannettu markka on hyvässä hoidossa."

Mittareiden kehittämisessä ja niiden antamien tulosten kertomisessa julkisuuteen on Yleisradiolle suuri haaste. Alan sisäisten laatupalkintojen lisäksi yhtiön on opittava itse arvioimaan laatua omissa ohjelmissaan. Monien yksittäis-

Arne Wessberg

ten ohjelmien kohdalla ei Wessbergin mukaan voida puhua mistään muusta arviointitavasta kuin niiden vaikutuksesta kohdeyleisöön, puhtaasti katsojalukujen valossa niillä ei olisi merkitystä.

"Kaiken taustalla on kuitenkin, että meidän pitää voida kertoa, mitä me haluamme olla, moninaisemmalla ja tavoitteellisemmalla tavalla kuin tänä päivänä. Se on edelleen voitava kohdentaa selkeiksi toiminnallisiksi tavoitteiksi." Tämän jälkeen on Wessbergin mukaan työn arvioinnin aika, jossa kiinnitetään huomiota sekä tavoitteiden saavuttamiseen että siihen, onko resurssien käyttö ollut järkevää.

Trine Syvertsen muistuttaa, että katsojaosuusmittausten ja mielipidekyselyjen ulkopuolelle jää aina joukko televisionkatsojia, jotka eivät saa ääntään kuuluviin.

"Mielestäni olisi pohdittava jonkinlaisten julkisten kuulemisten järjestämistä, jotta julkisen palvelun yhtiö pääsisi myös näiden ihmisten kanssa keskusteluväleihin", Syvertsen ehdottaa. Tarjonnan lisääntyminen kohdistuu etupäässä sellaisiin yleisöryhmiin, joille jo ennestään on paljon tarjontaa. Julkisen palvelun yhtiö on ainoa, joka voi tuoda tarvittavaa tasapainoa.

"Uskon, että avoimen kanavan malli noussee voimakkaasti esiin lähivuosina", sanoo Syvertsen. Syvertsen hahmottaa

mallia, jossa lupamaksuista kerättäisiin rahasto kaupallisesti kannattamattomien ohjelmien tuottamiseen. Rahastosta jaettaisiin tuotantotukea itsenäisille tuottajille ja julkisen palvelun yhtiö tarjoaisi lähetyksensä. Myös Wessberg pitää kannatettavana ajatusta ulkopuolisten tuottajien käytöstä. Hänen mielestään pienuus ei kuitenkaan saa olla isetarkoitus. Suuren yhtiön puitteet ja resurssit eivät kahlitse luovuutta, pikemminkin päinvastoin.

Trine Syvertsen kertoo kuinka Norjassa NRK ryhtyi hyvissä ajoin ennen mahdollisen kilpailun syntyä, Ruotsin ja etenkin Tanskan kokemuksi hyödyntäen, kohentamaan kuvaansa yleisön silmissä. Se on Syvertsenin mukaan kannanut hedelmää. NRK on yleisön keskuudessa suosittu ja sen omat ohjelmat saavat säännöllisesti suurimmat katsojaosuudet. Ehkä tärkeintä ei ollutkaan se, mitä tehtiin, vaan se, että yleensä ymmärrettiin tehdä jotain. Yleisön asenteiden muokkaamista yleisradioyhtiötä kohtaan suopeiksi edistää varmasti se, että yhtiön sisällä ajetaan läpi asenne- ja ymmärrettään yleisön tärkeys uudessa kilpailutilanteessa.

Hannu Sivula